

УДК 37.043.1–055.1/2:78(477.52)(092)«1948/1954»

DOI: 10.31499/2307-4906.2.2020.212070

УЧАСТЬ ДИТЯЧИХ КОЛЕКТИВІВ Д. В. АНДРУСЕНКА У КУЛЬТУРНО-МИСТЕЦЬКОМУ ЖИТТІ М. СУМИ (1948–1954 рр.)

Мукменєва Рената, викладач по класу бандури, Сумське вище училище мистецтв і культури ім. Д. С. Бортнянського.

ORCID: 0000-0002-7675-9756

E-mail: mukmeneva@ukr.net

У статті розглянуто досвід діяльності керівника творчих дитячих колективів Д. В. Андрусенка. Охарактеризовано роботу колективів за видами, жанрами, репертуарною політикою. З'ясовано музичні напрями, у яких працювали колективи, проаналізовано статистичні дані про їх діяльність. Визначено роль педагога у вихованні підростаючого покоління на зразках національної музичної культури і знайомстві з українським народним інструментом – бандурою. Окреслено значення і перспективність використання творчої спадщини Д. В. Андрусенка.

Ключові слова: середня чоловіча школа, музичні колективи, ансамбль, хор, капела бандуристів, гуртки, репетиція, музичний керівник.

PARTICIPATION OF ANDRUSENKO'S CHILDREN COLLECTIVES IN THE CULTURAL AND ART LIFE OF SUMY CITY (1948–1954)

Mukmeneva Renata, Teacher in the bandura class, Sumy Higher College of Culture and Art named after D. S. Bortnianskyi.

ORCID: 0000-0002-7675-9756

E-mail: mukmeneva@ukr.net

Becoming a true developed personality can not happen without aesthetic education, without involvement in musical art, which is able to open and develop the most intimate opportunities of man. In this context, it is necessary to emphasize the historical significance of the activity of the little-known teacher, musician, and enlightener D. V. Andrusenko, especially his role in educating the younger generation on the samples of national musical culture, on acquaintance with the Ukrainian folk instrument – bandura.

The article deals with the activities of the creative teams of teacher, choirmaster, bandurist D. V. Andrusenko. The musical directions, genres in which the bands worked, were clarified. The work of choral ensembles, bandurist ensembles and copilars is analyzed. Each type of musical groups is characterized by their composition, repertoire, and forms of work. The conclusions of the activity of creative collectives under the direction of D. V. Andrusenko, who give reasons to claim: collected archival materials make it possible to find out the state of music-aesthetic education in Sumy secondary school № 7; the stable work of the choir for four academic years demonstrated a sufficiently high quality of the choir's sound; in the 1948–1949 academic year was organized the only ensemble of sapilars in the city, fully equipped with tools of its own making; the most fruitful was the 1950–1951 academic year, in which there are two bands of bandura players and an accompanying instrumental

group whose performing skills and mobility were essential for concert activities; repertoire of musical collectives Andrusenko was formed in three directions: folk songs, songs of Soviet composers, classical works.

Thus, it can be argued that the fruitful creative activity of all music groups DV Andrusenko confirms their significant contribution to the musical and aesthetic education of students and active participation in the cultural and artistic life of the city of Sumy in the aftermath.

Keywords: *high school for men, bands, ensemble, choir, bandura band, circle, rehearsal, music director.*

Становлення справжньої розвинутої особистості не може відбутись без естетичного виховання, без залучення її до музичного мистецтва, спроможного відкрити і розвинути найпотамніші можливості людини. Завдяки музично-естетичному вихованню зароджуються духовність, найкращі моральні якості, з'являється особливе світоглядне бачення, формуються художній смак та образне мислення. У цьому контексті необхідно наголосити на історичній значущості діяльності педагога, музиканта, просвітника Д. В. Андрусенка. Його роль у вихованні підростаючого покоління на зразках національної музичної культури, на знайомстві з музичним інструментом, символом української нації – бандурою мала й має суттєве значення у формуванні самоідентичності, усвідомленні національного коріння.

Шкода, що сьогодні інформація про педагогічну, просвітницьку і музичну діяльність митця вкрай обмежена. Так, робота М. Петренка «Розкривав пелюстки душ» містить спогади учасника колективів Д. В. Андрусенка про його педагогічну і творчу діяльність з музичними гуртками. У ній висвітлено окремі моменти біографії і творчості музиканта [7, с. 4]. Постає видатного педагога згадується в Енциклопедичному довіднику «Українські кобзарі, бандуристи, лірники» Б. М. Жеплинського, Д. Б. Ковальчука, де подано дані біографії та мистецької діяльності [6, с. 6].

На жаль, відомості про повоєнне музичне життя в місті Суми теж обмежені. У збірнику історико-краєзнавчих матеріалів «Суми. Нове життя старих вулиць 1917–1991 рр.» подано стислі відомості про відбудову мирного життя в місті взагалі, і зокрема мистецького. У післявоєнних Сумах на концертних майданчиках міського парку, в Палаці культури ім. М. В. Фрунзе виступали духовні, симфонічні оркестри, хорові колективи. Це засвідчують фотознімки, розміщені в збірнику: концерт у міському парку на честь 70-річчя від дня народження Й. Сталіна (21 грудня 1949 р.) [8, с. 251]; Палац культури ім. М. В. Фрунзе в день відкриття (1 травня 1953 р.) [8, с. 261]; самодіяльний хор заводу ім. М. В. Фрунзе на сцені Палацу культури (1953 рік) [8, с. 261]. Мешканці міста вели активне, змістовне, творче життя. Згуртовано, весело й завзято відзначали різні свята, з надією й оптимізмом дивились у майбутнє.

Мета статті: охарактеризувати роботу педагога-музиканта Д. В. Андрусенка з творчими колективами середньої чоловічої школи № 7 міста Суми в контексті розвитку музично-естетичного виховання школярів у повоєнні часи.

У післявоєнний період у місті Суми активізувалось, зміцніло творче життя. Збільшувалась кількість тих, хто бажав займатись музичним мистецтвом та популяризувати його серед населення. Керівні органи освіти відповідально й ретельно слідкували за роботою шкільної художньої самодіяльності, за організацією творчих гуртків. Викладачі, організатори музичних колективів, отримували підтримку від адміністрацій шкіл.

У 1948 році до Сум приїхав бандурист Д. В. Андрусенко. Відтоді розпочалася його робота як педагога-музиканта у різних жанрах – вокальному та інструментальному. У середній чоловічій школі № 7 під керівництвом бандуриста діяли вокальний та інструментальний гуртки, ансамбль сопілкарів, інструментальна група акомпаніаторів. Інструменти для ансамблю сопілкарів Д. В. Андрусенко виготовляв власноруч.

За спогадами учасника хору хлопчиків Миколи Петренка, у вересні 1948 року до 2-Б класу Сумської семирічної чоловічої школи № 7 зайшов директор разом з чоловіком, який тримав у руці мандоліну. Це був Андрусенко Д. В. – керівник майбутнього хору. Спочатку учні ходили до нього не без примусу. Так було недовго. До першого успіху. Хор хлопчиків виконував українські, російські, білоруські народні пісні, пісні радянських композиторів, класичні твори: «Колискову» В. А. Моцарта, хор дівчат з опери О. М. Верстовського «Аскольдова могила». У цьому був особливий шик, коли оголошували, що хор дівчат з опери О. М. Верстовського виконує хор хлопчиків. Ангельські голоси так проникливо виводили «Ах, подруженьки, как грустно...», що суворі судді на оглядах художньої самодіяльності ставили хору найвищі оцінки [7, с. 4]. Це є свідченням високої професійної майстерності педагога, такту, вміння зацікавити вихованців улюбленою справою свого життя, а саме – хором мистецтвом, можливістю налаштувати зворотній зв'язок і в підсумку – вдячність і високі результати.

Музичні гуртки мали достатньо високий виконавський рівень. Вони брали участь у різних заходах міста, міських, обласних, всеукраїнських олімпіадах.

Як свідчать архіви, 19 лютого 1950 року в Сумах відбулось «2-ге Свято пісні». Програму цього заходу склали різнопланові номери музичних колективів шкіл міста. Перше відділення концерту відкрив шкільний зведений хор із кількістю 600 осіб у супроводі симфонічного оркестру музичної школи, диригент – Г. І. Орлянський. Ці колективи виконали твори: музика А. Лебединця і групи композиторів, слова П. Тичини «Гімн Радянської України», музика А. Штогаренка, слова П. Тичини «Пісня про Сталіна», музика Д. Крижанівського, слова Т. Г. Шевченка «Реве та стогне Дніпр широкий», Г. Верьовки «Врожайна святкова» [2].

Друге відділення концерту розпочав виступом хоровий колектив середньої чоловічої школи № 7 під керівництвом

Д. В. Андрусенка. У виконанні хору прозвучали пісні «Смело товарищи в ногу» та «Дальняя сторожка» (музика І. Дунаєвського, слова Є. Долматовського).

Участь хору хлопчиків у відповідальному міському заході є свідченням належної оцінки виконавської майстерності колективу, очолюваного Д. В. Андрусенка, міськими органами культури.

Опрацьовані архівні матеріали дають можливість простежити розвиток мистецько-просвітницької і педагогічної роботи Д. В. Андрусенка з творчими колективами школи (див. табл. 1).

У 1948–1949 навчальному році був організований хоровий гурток, який відвідувало 109 учнів. Упродовж року хор підготував 11 пісень. Колектив брав участь у міській олімпіаді самодіяльних колективів [1, с. 29].

Таблиця 1

**Зведені відомості про дитячі колективи Д. В. Андрусенка
в середній чоловічій школі № 7 м. Суми (1948–1954 рр.)**

Колектив	Вид музичного мистецтва	1948–1949	1950–1951	1951–1952	1952–1953	1953–1954	Жанри, напрями музичного мистецтва
		н.р.	н.р.	н.р.	н.р.	н.р.	
Капела бандуристів	Вокально-інструмен.	–	10	–	–	–	Українські, російські нар. пісні, пісні радянських авторів
Хор	Вокальний	109	29	27	50	37	Пісні народів СРСР, пісні радянських авторів, класичні твори
Інструмент. ансамбль	Інструм.	12	4	–	–	–	Обробки пісень народів СРСР

У 1950–1951 рр. становище гуртка змінюється. Як зазначено в документах, хоролий гурток відвідувало 29 учнів учнів 4–7 класів і налічував лише 29 чоловік. У його репертуарі хору була 21 пісня, в числі яких: «Пісня про генералісімуса Сталіна», «В захисту мира», «Пісня про Леніна», «Від Москви до Карпат» та інші [3, с. 74 зв.].

Кількість учасників хорового гуртка щороку була різною, бо зароджувалось творче життя нової невідомої справи для школи. Керівник колективу набирав до хору учнів з різних класів школи, тож у перший рік роботи гуртка було найбільше учасників. Поступово кількість учасників упродовж занять, репетицій, які є індикаторами музичних здібностей, а в подальшій роботі й можливостей, навичок, зменшувалась. Отже, керівник колективу повинен був звертати увагу на всі нюанси навчального процесу. З часом перед ним відкривалася більш чітка картина рівня музичних здібностей, можливостей учнів. Керівник залишав найкращих і найвідповідальніших гуртківців. На другому році роботи кількість вихованців гуртка значно зменшилась, а у 1951–1952 рр. майже так само. Займався хоролий гурток із 27 учнів два рази на тиждень (вівторок, четвер).

У 1952/1953 навчальному році чисельність хорового гуртка збільшилась майже вдвічі, тепер його відвідувало 50 учнів, очевидно, було зумовлене популярністю хору хлопчиків. Цей колектив був бажаним учасником різних багаточисельних міських заходів, один раз хор запрошували на радіо. Репетиції хлопчиків відбувались два рази на тиждень – щопонеділка і щочетверга. Упродовж навчального року хоролий колектив брав участь у 9 концертах, серед яких: заходи для учнів, батьківські збори, виступи на виборчих дільницях, виступи перед сеансами кіно в кінотеатрах. У тому ж навчальному році хоролий колектив вивчив 21 пісню, з минулої вокальної програми було залишено 14 пісень. Репертуар складався з різножанрових пісень, зокрема народних пісень «Ах, ты степь широкая», «У дороги дуб кудрявий», «Родина», «Пісня про комарика»; пісні радянських композиторів (музика А. Новікова, слова С. Алімова «Любимый Сталин»,

музика Т. Хреннікова «Все за Родину» та багато інших) [4, с. 67].

Архівні матеріали за 1953/1954 н.р. надають стислі дані про роботу хорового гуртка, який відвідувало 37 учнів. Хор виступав на всіх заходах, присвячених червоним датам календаря [5, с. 43].

Отже, незважаючи на щорічні зміни учасників хору, це не впливало на якість і майстерність звучання колективу, що підтверджує високий професійний рівень хормейстера – керівника колективу. Він відчував баланс звучання хорових партій, міг грамотно відібрати і розподілити за голосами учнів. Ці напрями роботи є вагомими складовими для досягнення бажаного результату. Різноманітний репертуар, професійна виконавська майстерність були запорукою популярності хорових колективів Д. В. Андрусенка серед слухачів.

У 1948/1949 н.р. було організовано потужний цікавий колектив сопілок з 12 учнів, про що свідчать фотоматеріали особистого архіву одного з учасників колективів Д. В. Андрусенка – А. О. Абрамова. В арсеналі керівника колективу були о сопілки, виготовлені власноруч. Це дало змогу без спрощень і обмежень робити обробки народних пісень для ансамблю. Колектив звучав повноцінно, коли виконував різні інструментальні твори. Ансамбль сопілок, крім того, що виступав самостійно, входив до складу капели бандуристів, і так утворювався мішаний колектив зі своєрідними тембральними фарбами. Цей колектив мав широку палітру концертних виступів: міське Свято пісні, щорічні традиційні шкільні заходи, міська олімпіада художньої самодіяльності, на якій колектив одержав високу оцінку і запрошення взяти участь в обласній олімпіаді. За архівними даними, у тому ж навчальному році в роботі ансамблю сопілок було 23 твори – повноцінна концертна програма [1, с. 29].

У 1950/1951 н.р. в школі № 7 була організована інструментальна група акомпаніаторів, до якої входило чотири учні. Її поява була зумовлена необхідністю досягнення кращого виконавського результату та підтримки звучання хору. Кожна хорова партія завдяки інструментальному супроводу краще інтонує свій вокальний матеріал, звучить впевнено і чисто, в чому є одна з головних функцій супроводу.

Новим значним досягненням у справі популяризації музичного мистецтва й улюбленого інструмента стала організація Д. В. Андрусенком у тому ж році ансамблю бандуристів із десяти учнів. Керівник хору хлопчиків працював також з жіночою капелю бандуристів і на той момент вирішив розширити, підсилити склад капели хлопцями-бандуристами. Репертуар ансамблю склали одинадцять пісень, зокрема: «Пісня про Марка Озерного», «Думи мої, думи», «Пісня про генералісімуса Сталіна» та ін.

Отже, керівник музичних колективів Д. В. Андрусенко постійно знаходився у творчому пошуку, що було поштовхом для нових планів митця. Плідна концертна діяльність колективів під керівництвом педагога: концерти на батьківських зборах, виступи на агітпунктах під час виборів, платні концерти, урочисті заходи до календарних свят, запис хору на радіо є підтвердженням їх високого виконавського рівня й популярності серед різних верств населення [2, с. 73 зв.].

Отже, про роботу педагога-музиканта Д. В. Андрусенка з вихованцями творчих колективів середньої чоловічої школи № 7 міста Суми, можна зробити наступні висновки:

- архівні матеріали про діяльність керівника музичних колективів Д. В. Андрусенка дають можливість з'ясувати стан музично-естетичного виховання в Сумській середній чоловічій школі № 7;

- стабільно впродовж чотирьох навчальних років працював хорівий колектив, незважаючи на те, що кількість учасників кожного року була різною, на високу якість звучання хору це не впливало;
- у 1948/1949 н.р. був організований єдиний у місті ансамбль сопілкарів, повністю забезпечений інструментами власного виготовлення і який демонстрував гарний виконавський рівень;
- найбільш плідним був 1950/1951 навчальний рік, коли з'явилося ще два колективи: ансамбль бандуристів і інструментальна група акомпаніаторів, виконавська майстерність і мобільність яких мала суттєве значення для концертної діяльності;
- репертуар колективів Д. В. Андрусенка формувався за трьома напрямками: народні пісні, пісні радянських авторів, класичні твори. Найбільшу кількість навчального музичного матеріалу складали українські, російські народні пісні, другу позицію займали пісні радянських авторів, на третьому місці за кількістю були класичні твори. Такий розподіл за напрямками і кількістю зрозумілий. Мелодика, ритміка, текст народних пісень переважно не були складними, вони легко запам'ятовувались учнями. Пісні радянських авторів у ті часи були дуже поширеними з ідеологічних причин. Тому музичний матеріал підбирали переважно з цими двома напрямками.

Залучення молодого покоління до музичного мистецтва, знайомство з доробками народної творчості в колективах Д. В. Андрусенка мало подвійне навчально-виховне спрямування: музично-естетичне, яке відбувалося шляхом формування виконавських навичок, музичного смаку, духовного збагачення; та патріотичне, що передбачало становлення громадянської позиції, виховання справжнього свідомого громадянина. Плідна творча діяльність усіх музичних колективів Д. В. Андрусенка підтверджує їх вагомий внесок у музично-естетичне виховання школярів та активну участь в культурно-мистецькому житті міста Суми в повоєнні часи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Відділ народної освіти виконкому Сумської міської ради депутатів трудящих 1948–1949 рр. Річний звіт середньої чоловічої школи № 7, 1948–1949 н.р. (Р-4114, Оп. 1, Спр. 11). Державний архів Сумської області (ДАСО), 34 арк.
2. Відділ народної освіти виконкому Сумської міської ради депутатів трудящих 1948–1949 рр. Річний звіт середньої чоловічої школи № 7, 1950–1951 н.р. (Р-4114, Оп. 1. Спр. 34.). Державний архів Сумської області (ДАСО), 101 арк.
3. Відділ народної освіти виконкому Сумської міської ради депутатів трудящих 1948–1949 рр. Річний звіт середньої чоловічої школи № 7, 1951–1952 н.р. (Р-4114, Оп. 1. Спр. 100). Державний архів Сумської області (ДАСО), 99 арк.
4. Відділ народної освіти виконкому Сумської міської ради депутатів трудящих 1948–1949 рр. Річний звіт середньої чоловічої школи № 7, 1952–1953 н.р. (Р-4114, Оп. 1. Спр. 132). Державний архів Сумської області (ДАСО), 76 арк.
5. Відділ народної освіти виконкому Сумської міської ради депутатів трудящих 1948–1949 рр. Річний звіт середньої чоловічої школи № 7, 1953–1954 н.р. (Р-4114, Оп. 1. Спр. 176). Державний архів Сумської області (ДАСО), 49 арк.
6. Жеплинський Б. М., Ковальчук, Д. Б. *Українські кобзарі, бандуристи, лірники : енциклопедичний довідник*. Львів, 135, 2011 р.
7. Петренко М. Розкривав пелюстки душ. *Сумщина*, 104, 4 1993.
8. Суми. Нове життя старих вулиць 1917–1991: збірник історико-краєзнавчих матеріалів. Київ: Фолігрант, с. 400 2012.

REFERENCES

1. Viddil narodnoi osvity vykonkomu Sums'koi mis'koi rady deputativ trudiashchykh 1948–1949 rr. Richnyi zvit serednoi cholovichoï shkoly № 7, 1948–1949 n.r. (R-4114, Op. 1. Spr. 11). Derzhavnyi arkhiv Sums'koi oblasti (DASO), 34 ark. [Department of Public Education of the Executive Committee of the Sumy City Council of Workers' Deputies 1948–1949. Annual Report of the Secondary Men's School # 7, 1948–1949. (R-4114, Record 1, Ref. 11). State Archives of Sumy Oblast, 34] [in Ukrainian].
2. Viddil narodnoi osvity vykonkomu Sums'koi mis'koi rady deputativ trudiashchykh 1948–1949 rr. Richnyi zvit serednoi cholovichoï shkoly № 7, 1950–1951 n.r. (R-4114, Op. 1. Spr. 34). Derzhavnyi arkhiv Sums'koi oblasti (DASO), 101 ark. [Department of Public Education of the Executive Committee of the Sumy City Council of Workers' Deputies 1948–1949. Annual Report of the Secondary Men's School # 7, 1950–1951. (R-4114, Record 1, Ref. 34). State Archives of Sumy Oblast, 101] [in Ukrainian].
3. Viddil narodnoi osvity vykonkomu Sums'koi mis'koi rady deputativ trudiashchykh 1948–1949 rr. Richnyi zvit serednoi cholovichoï shkoly № 7, 1951–1952 n.r. (R-4114, Op. 1. Spr. 100). Derzhavnyi arkhiv Sums'koi oblasti (DASO), 99 ark. [Department of Public Education of the Executive Committee of the Sumy City Council of Workers' Deputies 1948–1949. Annual Report of the Secondary Men's School # 7, 1951–1951. (R-4114, Record 1, Ref. 100). State Archives of Sumy Oblast, 99] [in Ukrainian].
4. Viddil narodnoi osvity vykonkomu Sums'koi mis'koi rady deputativ trudiashchykh 1948–1949 rr. Richnyi zvit serednoi cholovichoï shkoly № 7, 1952–1953 n.r. (R-4114, Op. 1. Spr. 132). Derzhavnyi arkhiv Sums'koi oblasti (DASO), 76 ark. [Department of Public Education of the Executive Committee of the Sumy City Council of Workers' Deputies 1948–1949. Annual Report of the Secondary Men's School # 7, 1952–1953. (R-4114, Record 1, Ref. 132). State Archives of Sumy Oblast, 76] [in Ukrainian].
5. Viddil narodnoi osvity vykonkomu Sums'koi mis'koi rady deputativ trudiashchykh 1948–1949 rr. Richnyi zvit serednoi cholovichoï shkoly № 7, 1953–1954 n.r. (R-4114, Op. 1. Spr. 176). Derzhavnyi arkhiv Sums'koi oblasti (DASO), 49 ark. [Department of Public Education of the Executive Committee of the Sumy City Council of Workers' Deputies 1948–1949. Annual Report of the Secondary Men's School # 7, 1953–1954. (R-4114, Record 1, Ref. 176). State Archives of Sumy Oblast, 49] [in Ukrainian].
6. Zheplynskyi, B. M. & Kovalchuk, D. B. (2011). *Ukrainski kobzari, bandurysty, lirnyky: entsyklopedychnyi dovidnyk [Ukrainian kobzars, bandurists, lyricists: an encyclopedic reference book]*. Lviv, 135 [in Ukrainian].
7. Petrenko, M. (1993). Rozkryvav peliustky dush [Revealed the petals of souls]. *Sumy*, 104, 4 [in Ukrainian].
8. *Sumy. Nove zhyttia starykh vulyts' 1917–1991*. (2012): *zbirnyk istoriko-kraieznavchykh materialiv [Sumy. The New Life of Old Streets 1917–1991: A Collection of Historical and Local History Materials]*. Kyiv: Foligrant Publishing House, 400 [in Ukrainian].